

UZ 80. GODISNJICU IZLAŽENJA ARHIVSKOG VJESNIKA
(»VJESTNIKA KR. HRVATSKO-SLAVONSKO-DALMATINSKOG
ZEMALJSKOG ARKIVA«)

Godine 1979. navršilo se 80 godina izlaženja arhivističkog časopisa ARHIVSKI VJESNIK, koji je počeo izlaziti 1899. godine kao »VJESTNIK KRALJEVSKOG HRVATSKO-SLAVONSKO-DALMATINSKOG ZEMALJSKOG ARKIVA« u Zagrebu.

Vjesnik Zemaljskog arkiva odigrao je krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća i u hrvatskoj historiografiji i u arhivstvu, a posebno u arhivistici i drugim pomoćnim povijesnim znanostima, kao i u izdavanju arhivske građe, važnu i zapaženu ulogu.

Časopis se pojavio u doba kada je prestankom izlaženja prvog historijskog časopisa u Hrvatskoj »Arkiva za povjestnicu jugoslavensku« (koji je izlazio od 1851. do 1875. god.) nastala na tom području praznina, koju su ipak samo djelomično ispunjavala izdanja Jugoslavenske akademije u Zagrebu, »Rad« i »Starine«, te »Vjestnik hrvatskoga arheološkoga društva«, koji je izlazio od 1879. god.

Ivan Bojničić, u to vrijeme kraljevski zemaljski arkivar i glavni urednik novoosnovanog časopisa, navodi: »ove okolnosti ponukale su ravnateljstvo Kraljevskog zemaljskog arkiva« da se 4. listopada 1898. g. obratilo molbom banu radi dozvole izdavanja ovog časopisa. U toj molbi kaže se, među ostalim, da »službeno poslovanje u Kraljevskom zemaljskom arkivu nije samo mehanička radnja, koja se odnosi na suhoparno uređivanje arhivalija već je ono upravo znanstveno«, i dalje:

»Stoga je sasviem temeljita zamisao glede osnutka ovakovog službenog glasila Kraljevskog zemaljskog arkiva, koje bi bilo na korist znanosti a na čast Kraljevskom zemaljskom arkivu, koji je u zadnje vrijeme stekao si obće poznato ime i priznanje«.

Časopis je opsežnom zamjenom koja je veoma brzo postignuta s najpoznatijim svjetskim znanstvenim središtima u Beču, Münchenu, Berlinu, Torinu, Petersburgu, Beogradu, Brnu, Tokiju, Washingtonu i drugdje bio prihvaćen i priznat i u zemlji i u svijetu.

U programatskom uvodniku »Naša zadaća«, u prvom svesku Vjesnika, Ivan Bojničić podrobno u pet točaka razrađuje što se tada smatralo glavnom zadaćom časopisa.

Prve tri točke posvećene su upravo arhivskim i arhivističkim pitanjima.

U prvoj točki bavi se organizacijskim pitanjima Zemaljskog arhiva, ali i »ostalih javnih i privatnih arkiva naše zemlje«, o upravljanju arhivima i o njihovim zadacima prema tadašnjoj »zemaljskoj upravi« i prema znanosti, i to prema tadašnjem »stanju historičke znanosti«.

Smatralo se važnom zadaćom pisati o preuzimanju građe u arhiv: »... o prenošenju starijih spisa iz uredskih registratura u zemaljski arhiv«, ali i šire izvještavati javnost »o tečaju važnijih radnja po arhivima«. I danas se u nekim arhivskim časopisima objavljuju izvještaji o radu pojedinih arhiva.

Posebno se htjela njegovati i povijest arhiva i arhivske službe, koja se do danas razvila kao posebna grana arhivistike, pa se kaže da će se »razpravljati povjest arkiva... i životopisi zaslužnih arhivara«.

Tu se posebno naglašava i potreba uske suradnje između »županijskih i občinskih«, dakle između registratura javne uprave, a i privatnih i crkvenih arhiva sa Zemaljskim arhivom ili, kako bismo danas kazali, bavi se problemima vanjske službe arhiva i građe izvan arhiva.

To bi bilo potrebno da i danas ostane u okviru glavne tematike našeg Arhivskog vjesnika.

Ta prva točka programa završava pozivom na otvorenost svim oblicima »arkivalnih zadaća sa gledišta upravnog, pravničkog, historičkog i statističkog«.

U nastojanju da se taj program ostvari, objavljeni su u »Vjesniku« najvredniji radovi tadašnjih arhivara, samog Bojničića i Laszowskog o najstarijoj građi i povijesti Zemaljskog arhiva, zatim Magdića o senjskom arhivu, Šišića i Sufflayja iz mađarskih arhiva i kasnije Laszowskog iz obiteljskih arhiva i arhiva plemićkih općina, te J. Nagya o međunarodnim arhivskim ugovorima, posebno s Austrijom.

U drugoj točki programa dalje se konkretizira zadaća časopisa u okviru onog oblika arhivske djelatnosti koju bismo mi danas nazvali kulturno-prosvjetnom. Naglasak je u svakom slučaju na upoznavanju znanstvene ali i najšire javnosti s bitnim sadržajima arhivske građe, u zemlji i izvan zemlje:

»Nadalje uputiti ćemo občinstvo u sadržaj naših arkiva, priobćivati ćemo kratke ali jezgrovite izvadke iz repertorija i regesta, opise važnijih listina, rukopisa, zemljovida, slika itd. Kod toga ne ćemo samo uvažiti zemaljski arhiv i javne arkive, već i manje po zemlji raztrešene, a i vanjske arkive, u koliko se njihov sadržaj odnosi na povjest Hrvata i ostalih južnih Slavena«.

Svakako je u to vrijeme težište i glavni teret zadatka izdavanja arhivske izvorne građe ležao na izdanjima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, osobito na onim temeljnim zbirka, kao Codex diplomaticus, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium i Monumenta historico-juridica, koja su upravo tada bila u snažnom početnom zamahu. Vjesnik zemaljskog arhiva ograničio se tada više na populariziranje arhivske građe, iako je u praksi ponešto objavljivano u svakom broju, a ponekad su izlazile i veće cjeline pa i čitavi brojevi objavljene građe (osobito su bili česti prilozima J. Bojničića, te Emila Laszowskog, glavnog urednika nove serije »Vjesnika Kr. drž. arhiva« iza 1925, zatim Strohala, Jelića, Magdića, Kempfa, Noršića, Ivića i drugih, da spomenemo samo neke).

Treća točka programa Vjesnika govori o pomoćnim povijesnim znanostima, gdje osim kasnijih radova Josipa Nagya (poslije 1925. g.) u paleografiji i diplomaciji u Vjesniku zemaljskog arhiva gotovo uopće nema priloga. Izuzetak čini i vrijedan prilog Z. Tanodija u broju XI. »Hrvatskog državnog arhiva« iz 1945. god., o »Zagrebačkoj zlatnoj buli«. Inače prevladavaju prilozi iz genealogije, heraldike i sfragistike. I na tom području najvažniji domaći radovi izlazili su u drugim publikacijama.

Četvrta točka programa govori o »... većim i manjim samostalnim raspravama historičkog sadržaja, ali samo ako se odnose na domaću povijest«. Tu treba u prvom redu spomenuti veliki broj manjih, te manji broj većih, ali zanimljivih priloga naših najpoznatijih povjesničara tada mlade građanske historiografije. Bili su to radovi Klaića, Šišića, Barlea, Tkalčića, Ivančana, Šufflayja, Bučara i mnogih drugih, kako je to tada odgovaralo intencijama izdavača. Uz pomanjkanje drugih historijskih časopisa, Vjesnik zemaljskog arhiva trebao je »posredovati između arhivara i zemaljskih činovnika i historičara«. To je usmjerenje kasnije postajalo sve manje potrebno. Danas bismo to mogli parafrazirati iz programa Vjesnika zemaljskog arhiva da se i danas osjeća »u nas treba časopisa lih« arhivističkog sadržaja. Tako je to i naglašeno u prvom svesku novog Arhivskog vjesnika 1958. god., tj. da bi časopis morao »imati što izrazitiji karakter... arhivističkog časopisa«.

U toj četvrtoj točki naglašava se da će se »... osobita pažnja posvetiti... povijesti domaćeg prava, zemaljske uprave i povijesti kulture«, te bi se tim kako bismo danas kazali deficitarnim područjima morala posvetiti i veća pažnja negoli dosad.

Napokon u zadnjoj, petoj točki programa govori se o »zanimivim manjim vjestima... recenzijama... izvadcima iz strane arkivalne književnosti... bibliografiji« i sl. U praksi su se u svakom broju donosile u posebnim rubrikama »svaštice« i »crtice«, koje nam se danas ne čine dovoljno ozbiljne za jedan stručni časopis sa znanstvenim pretenzijama, ali i njih treba promatrati u skladu s tadašnjim usmjerenjem na popularizaciju i na približavanje najširoj čitalačkoj publici, pa i školskoj omladini — u čemu mi inače danas osjećamo da nam, s obzirom na golem porast i silan domet sredstava javnog komuniciranja, povijesna razmišljanja i vijesti ostaju zatvoreni u krugu strogo stručnih i znanstvenih publikacija. Dakako, po svojoj namjeni, potrebi i usmjerenju te publikacije danas i ne mogu biti drugačije, ali se zato u svim ostalim javnim glasilima slabije čuje i primjećuje glas arhivista i povjesničara, osim kad štogod iz ove problematike, s rijetkim izuzecima, obradi vješto novinarsko pero.

I u spomenutoj novoj seriji — između dva rata — časopis je zadržao manje-više sličnu usmjerenost. U spisima registrature Arhiva Hrvatske (iz 1925. g.) sačuvan je jedan nacrt djelokruga rada »Vjesnika Kr. Državnog Arhiva u Zagrebu«. Iz tog se nacrta vidi da je uredništvo, s obzirom na ulogu arhiva »... i u nauci i u javnom, a naročito državnom životu«, imalo namjeru »u mnogočemu proširiti svoj predašnji program«. U prvom redu se željelo prikazati javnosti »... radnje, koje se vrše u interne svrhe ovog ureda«, i to, »u smislu moderne arhivistike«, iako se taj izraz ni ovdje ni drugdje nije tada još iscrpnije obrazložio. Ovdje se očito više mislilo da se obrati »osobita pažnja napretku onih nauka, koje su od osobitog značenja za archive, kao paleografiji, diplomaciji, hronologiji, pravnoj i kulturnoj hi-

storiji i t.d.«. Veća se pažnja htjela također posvetiti i izdavanju građe »... ili u cjelini ili u izvadcima«. Redakcija je također imala želju »... izvještivati o radu u drugim arhivima, u prvom redu o radu u našim«, ali se o tome ogradila »ukoliko će biti o tome sam (tj. arhiv) obaviješten«. Međutim, upravo ta arhivska djelatnost u užem smislu riječi ostala je i nadalje najslabijom točkom. Težište je i dalje na starijoj hrvatskoj povijesti. To su, doduše, prema traženju uredništva »samostalne studije« i članci »... koji su rađeni na osnovi arhivalnog materijala ili koji s njim stoje u nekoj vezi«, te je time nepoznata građa ili objavljena ili obrađena postala pristupačnija javnosti, ali ipak još prevladavaju manje, tematski slabo povezane cjeline, a novija građa 19. i 20. st. još se ne objavljuje.

Uz već spomenute radove J. Nagya iz pomoćnih povijesnih znanosti i E. Laszowskog, nešto veće radove objavljuju i V. Noršić, R. Strohal, N. Žic, I. Beuc, P. Karlić, K. Filić i dr., a u sv. XI. iz 1945. g. ističu se uz spomenutu »Zagrebačku zlatnu bulu« Z. Tanodija i rasprava o »Razvitku heraldike u banskoj Hrvatskoj« B. Zmajića, te radnja o uređenju »Kaptolskog arhiva u Zagrebu«, J. Buturca. Taj broj je mnogobrojnim ilustracijama ukusno opremio i uredio J. Matasović.

* * *

Nov zamah i razvitak moderne arhivske službe u SR Hrvatskoj doveo je 1958. g. i do izlaženja novog Arhivskog vjesnika s novim smjernicama i na novim temeljima.

Pod naslovom »Uz prvi svezak Arhivskog vjesnika«, uredništvo je s glavnim urednikom B. Stullijem razradilo nov program časopisa.

U prvom redu razmotrene su potrebe i realne mogućnosti za izlaženjem najviše dvaju arhivističkih časopisa u SR Hrvatskoj, i to »Arhivskog vjesnika« kao »... zajedničke stručne publikacije svih arhiva u NR Hrvatskoj...«, te »Vjesnika Državnog arhiva na Rijeci«, radi neophodne potrebe da se »... omogući i ubrza objavljivanje građe za historiju Istre i Rijeke, i da unapređuje i potiče historijske studije o tim krajevima...«, što »... u potpunosti opravdava posebno izlaženje... riječkog Vjesnika uz... Arhivski vjesnik«.

U svakom slučaju, iako se i ovdje govori da i ovaj časopis »... unapređuje i potiče historijske studije...«, ipak je glavno težište — za razliku od starog »Vjesnika Zemaljskog arhiva« — na arhivistički karakter časopisa. To se izričito reklo na sjednici Arhivskog savjeta NR Hrvatske, koji je tada, kao najviše stručno tijelo u arhivskoj službi u republici, smatralo »... da obje publikacije moraju imati što izrazitiji karakter arhivističkih časopisa.« Premda se sada prvi put objavljuju stručne pa i znanstvene arhivističke rasprave i članci, ipak časopis nema samo u tom smislu arhivistički karakter, da bi se samo takve rasprave, radovi i članci objavljivali, o teoriji i praksi naše arhivske službe, kako to određeni broj arhivističkih časopisa u svijetu, pa i kod nas, prakticira, nego je kao svoju bitnu komponentu zadržao — iz posebnih razloga — objavljivanje arhivske građe u manjim tematskim cjelinama. Prema tome »Arhivski vjesnik« objavljuje u prvom redu »... arhivsku građu«, a zatim »inventare arhiva i arhivskih fondova«, te »rasprave iz oblasti arhivistike i pomoćnih historijskih nauka, recenzije i bilješke o literaturi iz oblasti arhivistike i pomoćnih historijskih nauka i

bibliografiju«. Bilo je stoga potrebno posebno upozoriti na razloge koji su doveli do toga da se »težište akcije »Arhivskog vjesnika« stavlja na izdavanje arhivske građe«.

U prvom redu naglašava se da »... dvanaest godina nakon oslobođenja nemamo još izrađenog perspektivnog plana izdavanja *najvažnije i najpotrebnije* arhivske građe«, da se takav plan još nije ni počeo izrađivati, a da je »Jugoslavenska akademija, kao glavni izdavač građe, gotovo potpuno obustavila štampanje historijske građe«, te da »Arhivski vjesnik« mora da stalno potiče to pitanje i da pridonosi njegovu rješavanju. Iako su danas u tom pogledu prilike nešto poboljšane, ipak stanje još ni izdaleka ne zadovoljava, te arhivi u SR Hrvatskoj imaju i dalje kao jedan od svojih osnovnih zadataka objavljivanje arhivske građe bilo u većim serijama — kao što su Zaključci Hrvatskog sabora koje izdaje Arhiv Hrvatske — bilo u »manjim zaokruženim cjelinama«, kako ih je dosad donosio »Arhivski vjesnik« u svojih XX svezaka ili, kako se danas predlaže, kao posebni odvojeni dio »Arhivskog vjesnika«, kao što su npr. »Prilozi građi za povijest 1917—1918, s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas«, »Prilozi građi o ustanku mornara u Boki Kotorskoj 1.—3. februara 1918.«, »Iz korespondencije Frana Supila«, »Prilozi građi za historiju radničkog pokreta i KPJ 1919. godine«, »Prilozi građi za historiju jugoslavenskog pitanja 1918. g.«, »Regesti dokumenata o narodnom ustanku 1941. godine (Iz fondova općih arhiva u NR Hrvatskoj)«, »Jagićeva pisma Bogišiću«, »Riječno brodarstvo na Savi, Dunavu i Tisi u prvoj polovici XIX stoljeća«, »Građa o susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu 1563—1574«, »Prilozi građi za historiju revolucionarnog pokreta mornara na našoj obali 1918. god.«, »Korespondencija Frana Supila iz perioda 1891—1914.«, »Neobjavljene isprave i akti XIII stoljeća iz dubrovačkog arhiva« (I, II. i III. dio), »Zapisnik sjednica 'Ilirskog društva' mladeži grkokatoličkoga sjemeništa u Zagrebu«, »Izbor iz arhivske građe Komunističke partije Jugoslavije i Komunističke partije Hrvatske za povijest 1941. godine u Hrvatskoj«, »Izvjestaj državnog nadodvjetnika u Zagrebu od 27. VI 1925. o stanju istrage protiv Stjepana Radića«, »Nova građa o seljačkoj buni 1573« (I—III), »Seljačke bune XV—XVIII stoljeća«, »Prva buna Štibrenaca (1608—1610)«, »Nova građa o Jurju Dalmatincu«, »Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392—1600)«, »Trumbićeva pisma Peru Čingriji«, »Novi dokumenti za povijest ZAVNOH-a 1943. godine«, da spomenemo neke važnije tematske cjeline (po kronologiji izlaženja).

Nadalje, »... jedna od osnovnih zadaća... časopisa« jest objavljivanje arhivističkih radova i rasprava. »Arhivski vjesnik« treba biti »u punom smislu riječi tribina najšire diskusije o svim pitanjima arhivstva« na opću korist i dalji napredak naše arhivske službe u cjelini. Na kraju uredništvo naglašava »... da je kod nas dosada razmjerno malo potican naučni rad u oblasti arhivistike i pomoćnih historijskih nauka«, pa vidi djelatnost i korist časopisa i u tome da se taj rad potiče »osobito u redovima mlađih kadrova arhivskih radnika«.

Mnogobrojnim i temeljitim radovima i raspravama stručnog i znanstvenog značaja mnogih naših arhivskih radnika, kao što su radovi Stullija, Bačića, Ribkin, Nemetha, Buturca, Beuca, Karamana, Filipovića, da spomenemo samo neka imena suradnika, »Arhivski vjesnik« je zaista pomagao u »... izgradnji naših arhiva u što savremenije i naprednije stručne ustanove...«.

U tom je smislu zadaća »Arhivskog vjesnika« i danas nepromijenjena: potiče i organizira što širu suradnju »svih naših arhivista i historičara«, kako je to rečeno već u prvom svesku 1958. godine.

Danas možemo pozvati naše stručnjake na širu i intenzivniju suradnju ne samo u području arhivistike i pomoćnih povijesnih znanosti nego i na polju informatike i povijesti institucija, koje su također neophodne za unapređivanje rada naših arhiva.

Ovom pregledu u povodu 80 godina izlaženja Arhivskog vjesnika dodajemo i bibliografiju za cjelokupno razdoblje od 1899. do 1979. god.

Miljenko Pandžić